

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 30

*Надруковано за фінансової підтримки проекту "Динамічний
Музей" Фонду Ріната Ахметова "Розвиток України"*



Львів 2014

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2014. – Вип. 30. – 232 с.

До 30-го випуску увійшли статті з музеології, екології, зоології, палеонтології, а також інформація про перші результати реалізації проекту "Природничий музей: від теорії еволюції життя до практики живого музею", з яким музей переміг у конкурсі у рамках програми "Динамічний Музей" Фонду Ріната Ахметова "Розвиток України".

Для екологів, ботаніків, зоологів, палеонтологів, працівників природничих музеїв, заповідників, національних парків та інших природоохоронних установ.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Чернобай Ю.М. д-р біол. наук, проф. (*головний редактор*); Берко Й.М. д-р біол. наук, проф.; Бокотей А.А. канд. біол. наук, с.н.с.; Волгін С.О. д-р біол. наук, проф.; Дригант Д.М. д-р г.-м. наук, с.н.с.; Капрусь І.Я. д-р біол. наук, с.н.с.; Климишин О.С. д-р біол. наук, с.н.с. (*науковий редактор*); Малиновський А.К. д-р с.-г. наук; Орлов О.Л. канд. біол. наук (*відповідальний секретар*); Тасенкевич Л.О. д-р біол. наук, проф.; Третяк П.Р. д-р біол. наук, проф.; Царик Й.В. д-р біол. наук, проф.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Чернобай Ю.Н. (*главный редактор*), Берко И.Н., Бокотей А.А., Волгин С.А., Дрыгант Д.М., Капрусь И.Я., Климишин А.С. (*научный редактор*), Малиновский А.К., Орлов О.Л. (*ответственный секретарь*), Тасенкевич Л.А., Третяк П.Р., Царик И.В.

EDITORIAL BOARD

Chernobay Y.M. (*Editor-in-Chief*), Berko I.M., Bokotey A.A., Volgin S.O., Drygant D.M., Kaprus I.Y., Klymyshyn O.S. (*Scientific Editor*), Malynovsky A.K., Orlov O.L. (*Managing Editor*), Tasenkevich L.O., Tretjak P.R., Tsaryk I.V.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного природознавчого музею*

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2014

УДК 069.6:504

Бокотей А.А., Дзюбенко Н.В., Климишин О.С., Черемних Н.М.

НОВІ ФОРМИ ПРИРОДНИЧОМУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наведено результати використання нових форм позамузейної виставкової діяльності Державного природознавчого музею НАН України в період, пов'язаний з тривалим капітальним ремонтом його будинку і демонтажем основної експозиції. Ця діяльність передбачала кооперацію з вищими навчальними закладами і об'єктами природно-заповідного фонду в організації спільних експозицій еколого-просвітницьких центрів з періодичною ротацією експонатів та розміщення на музейних площах організацій-партнерів спільних виставок (тимчасових стаціонарних і пересувних експозицій).

Ключові слова: природничий музей, виставка, експонати.

Виставкова діяльність є важливим розділом експозиційної роботи музею, адже музейна виставка це також експозиція, тільки тимчасова через обмежену тривалість її презентації. Після того, як у 1995 р. було розпочато капітальний ремонт будівлі Державного природознавчого музею НАН України у Львові (ДПМ), а його основна експозиція була демонтована і законсервована, подальша музейна виставкова діяльність, через неможливість використовувати власні експозиційні площі, виглядала малоімовірною. Проте невдовзі було прийняте рішення продовжувати виставкову діяльність у двох напрямках: проведення виставок на експозиційних площах інших музеїв та створення низки спільних еколого-просвітницьких центрів разом з вищими навчальними закладами і об'єктами природно-заповідного фонду [3]. Музей розробляв тематико-експозиційні плани виставок, забезпечував експозиції центрів експонатами і періодично проводив їхню ротацію. Партнери надавали виставкові площі і забезпечували охорону.

Перша нагода експонувати матеріали музею з'явилася у 1995-1996 рр., коли у Львівській картинній галереї проходила виставка "У колі родини Дідушицьких". Поруч з родинними картинами та документами з інших музеїв експонувалися матеріали ДПМ, а саме: мисливські трофеї та особисті речі його засновника Володимира Дідушицького (*куратор виставки А.А. Бокотей*).

Паралельно з цим була побудована пересувна виставка "Природа нашого краю", яка успішно демонструвалась в смт. Івано-Франкове на теренах Яворівського національного природного парку (*куратор виставки О.С. Климишин*).

У 1997 р. на прохання дирекції Окружного музею ім. Я. Мальчевського в Радомі (Польща) була підготована пересувна виставка "Клейноди колекції ординації Дідушицьких зі Львова", до якої ввійшли 512 експонатів (рис. 1). Серед них опудала птахів, ссавців і риб, ентомологічні колекції, палеонтологічні експонати, гербарні зразки, книги і документи з Поторицької бібліотеки Дідушицьких. Впродовж 1997-1999 рр. виставка експонувалася в чотирьох містах Польщі. В Радомі в Окружному музеї виставка тривала з вересня 1997 р. до січня 1998 р., в Голухові в Осередку культури лісу – з січня до травня 1998 р., в Закопаному в Татранському музеї ім. Т. Халубінського – з червня до вересня 1998 р., у Вроцлаві в Археологічному музеї – з вересня до червня 1999 р. До відкриття виставки був виготовлений буклет. Усюди виставка отримала дуже високі оцінки фахового середовища та громадськості Польщі (*куратори виставки О.С. Климишин та А.А. Бокотей*).



Рис. 1. Фрагмент виставки в Окружному музеї м. Радом, Польща (1997-1998 рр.).

У червні 2000 р. в виставкових залах Львівського історичного музею була відкрита виставка мисливських трофеїв Володимира Дідушицького, присвячена його 175-річчю (рис. 2). На площі 80 м² експонувалися тварини та трофеї здобуті під час полювань в маєтках засновника музею (куратор виставки А.А. Бокотей).



Рис. 2. Фрагмент виставки мисливських трофеїв у Львівському історичному музеї (2000 р.).

У 2001 р. спільно з Національним природним парком "Подільські Товтри" було створено перший еколого-просвітницький центр. Для нього в адміністративній будівлі НПП в м. Кам'янці-Подільський Хмельницької області було виділені два виставкових зали, в яких експонувалися сучасна та викопна фауна і флора Поділля (рис. 3).

Рис. 3. Фрагмент експозиції еколого-просвітницького центру в НПП "Подільські Товтри", м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл. (2001 р.).



Для відвідувачів були розроблені загальні і тематичні екскурсії, при проведенні яких висвітлювалася задана тема, наприклад, "Рідкісні рослини НПП", "Орнітофауна НПП", "Силурійські відклади на території НПП", "НПП як об'єкт ПЗФ України". Експозиція була базою для гурткової роботи студентів природничого факультету Кам'янець-Подільського національного університету ім. Огієнка [5]. У 2008 р. після закінчення терміну угоди і накопиченням достатньої кількості власних експонатів, матеріали ДПМ були повернуті до Львова. Експозиція парку працює і сьогодні (куратор виставки О.С. Климишин).

У 2003 р. між ДПМ та Державним агроєкологічним університетом (нині Житомирський національний агроєкологічний університет) було підписано "Угоду про наукову і творчу співпрацю" та "Про організацію і діяльність спільної Лабораторії екології лісу". Лабораторія працює як експозиційний підрозділ факультету лісового господарства. Джерельна база складається виключно із таксидермічних скульптур основних фондів ДПМ [4], і представляє сучасну фауну Полісся (рис. 4). Експозиція поділена на 5 тем: тварини хвойного лісу; тварини мішаного лісу; тварини узлісся, лук та полів; представники фауни річок та водойм; тварини ночі. Площа експозиції 70 м².



Рис. 4. Фрагмент експозиції "Тваринний світ Полісся" у Лабораторії лісу Житомирського національного агроєкологічного університету (2003 р.).

Навчальна та екскурсійна діяльність здійснюється за такими напрямками: систематичні аудиторні заняття зі студентами, екскурсії для вітчизняних та іноземних делегацій, гостей університету, учасників наукових конференцій, екскурсії для учнів середніх шкіл, гімназій, ліцеїв, коледжів, індивідуальна робота зі студентами (куратор виставки А.А. Бокотей).

У червні 2005 р. ДПМ проводив Уроцисту академію присвячену 180-ій річниці від дня народження В. Дідушицького. Одне з засідань відбувалося в Пеняцькому лісництві Золочівського держлісгоспу, де у 1886 році В. Дідушицьким був створений перший на теренах сучасної України заповідник – "Пам'ятка Пеняцька". До цієї події в актовому залі лісництва була відкрита тематична фотовиставка "Перший заповідник України" з фоторобіт працівників музею (куратор виставки А.А. Бокотей).

У 2006 р. на підставі угоди про співпрацю між ДПМ та Рівненським природним заповідником був створений спільний еколого-просвітницький центр. Експозиція центру присвячена фауні та флорі заповідника [2]. Хребетні тварини музею представлені експонатами ДПМ (рис. 5).

Основною цільовою аудиторією музею є учнівська молодь та гості заповідника, для яких розроблена ознайомча екскурсія (*куратор виставки Н.В. Дзюбенко*).

Рис. 5. Фрагмент експозиції "Фауна та флора Рівненського природного заповідника" (2006 р.).



У 2006 р. на підставі угоди про наукову та творчу співпрацю між Галицьким НПП, ДПМ та Національним заповідником "Давній Галич" розпочато реалізацію проекту з формування оновленої природничої експозиції парку [1]. Наприкінці травня 2009 р. роботи були завершені. Сьогодні експозиція "Природа Землі Галицької" представлена в трьох залах площею 80 м². Експозиція музею складається з чотирьох розділів: "Загальні відомості про природу регіону", "Лучно-степові та петрофільні комплекси Галицького НПП", "Водно-болотні комплекси Галицького НПП", "Лісові комплекси Галицького НПП". Музей розташований у зручному місці – на шляху туристичного маршруту "Кринос" (місце розташування давнього Галича) – "Старостинський замок" – "Центр Галича" і приваблює як місцевих мешканців, так і гостей міста. Також музей є потужною науковою базою для студентів вищих навчальних закладів природничого спрямування та учнів шкіл регіону (*куратор музею А.А. Бокотей*).

У 2007 р. була підписана угода про співпрацю з Долинським краєзнавчим музеєм "Бойківщина" Тетяни і Омеляна Антоновичів. На підставі цієї угоди у відділі природи музею створена невелика виставка з експонатів ДПМ присвячена знахідкам викопних тварин у с. Старуня Івано-Франківської області в 1907 р. (рис. 6) (*куратор виставки Н.М. Черемних*).



Рис. 6. Фрагмент експозиції Долинського краєзнавчого музею "Бойківщина" Тетяни і Омеляна Антоновичів (2007 р.).

У 2008 р. в Еколого-просвітницькому лісівничому центрі поблизу містечка Богородчани Івано-Франківської області проходила міжнародна наукова конференція присвячена 100-річчю знахідок мамонта і волохатого носорога в с. Старуня, розташованому зовсім поруч. До конференції була підготована виставка (рис. 7) на

площі близько 40 м² з палеонтологічних експонатів ДПМ (куратор виставки А.А. Бокотей).

Рис. 7. Фрагмент експозиції в Еколого-просвітницькому лісівничому центрі поблизу містечка Богородчани на Івано-Франківщині (2008 р.).



На початку 2011 р. в м. Надвірна Івано-Франківської області проходив Молодіжний екологічний карпатський форум, до якого була підготовлена виставка експонатів ДПМ (рис. 8) присвячена різноманіттю фауни Карпат (куратор виставки А.А. Бокотей).



Рис. 8. Фрагмент експозиції присвяченої різноманіттю фауни Карпат (2011 р.).

У 2011 р. ДП "Костопільський лісгосп" у Рівненській області створив Музей лісу. Один з його залів площею 50 м², на підставі угоди про співпрацю, повністю забезпечений експонатами ДПМ. Експозиція представляє мисливську та рідкісну фауну Полісся (куратор виставки Н.В. Дзюбенко).

У тому ж році завдяки підтримці голландсько-українського освітнього проекту "Перші Проліски", (за фінансової підтримки Програми МАТРА), була створена концептуальна комплексна виставка "Доля однієї Ріки" (рис. 9).

Виставка розповідала історію р. Полтви (притока р. Західний Буг) від її появи після останнього зледеніння та заснування на її берегах м. Львова у середині XIII ст. і до сьогодення. Відвідувач знайомився з господарським використанням ріки та її заплави першими поселенцями, зростанням господарського навантаження, будівництвом перших водогонів, водяних млинів, риборозплідних ставків, зарегулюванням і зміною русла Полтви та її допливів. У XVIII ст. надмірне господарське навантаження та меліоративні роботи у заплаві привели до обміління ріки та ставків, а скидання нечистот перетворили ріку на стічну каналу. І сьогодні, схована в підземний колектор, ріка Полтва у межах Львова залишається основою системи очисних споруд міста.

Мета виставки – донести до глядача ідею бережливого ставлення до того, що нам дано Природою, навчити дітей жити в гармонії з Природою, розуміти її й берегти для наступних поколінь. Для цього використано не лише природничі знання та експонати, а й поєднано їх з історією Львова, історичними експонатами, археологічними артефактами і сучасним мистецтвом.



Рис. 9. Фрагмент виставки "Доля однієї Ріки" на експозиційних площах Львівського історичного музею (2011 р.).

Виставка була розрахована на учнівську молодь, проте виявилась цікавою і дорослим відвідувачам, оскільки наповнена авторськими науковими даними як з історії міста, так і з природничих дисциплін.

У травні 2011 р. виставка була визнана однією з головних культурних подій місяця. Впродовж Дня і Ночі Музеїв 18 травня виставку відвідало близько 1 тис. відвідувачів. Інформація про виставку увійшла до книги Леополтвіс/LeoPoltvis, презентація якої теж відбувалась на виставці. Про виставку написано кілька газетних статей, зроблене радіоінтерв'ю, виставку показували у новинах обласного телеканалу, обласна телерадіокомпанія базуючись на матеріалах з виставки зняла документальний фільм "Доля однієї ріки". Інформація про виставку була представлена на Львівських інформаційних порталах та на сайті Національної академії наук України.

Виставка експонувалася в залах Львівського історичного музею на площі 80 м² і працювала впродовж 5,5 місяців – з травня по жовтень 2011 р. За цей час її відвідали понад 22,5 тис. осіб (куратор виставки Н.В. Дзюбенко).

У березні 2012 р. у візит-центрі природного заповідника "Горгани", за фінансової підтримки WWF України, створена навчальна експозиція "Природа Горган" (рис. 10). Метою виставки було продемонструвати різноманіття фауни і флори Горган, та показати роль природного заповідника у її збереженні. На виставці представлені матеріали з багатих фондів ДПМ (куратор експозиції Є.В. Червоний).



Рис. 10. Фрагмент експозиції "Природа Горган" (2012 р.).

3 грудня 2012 р., після 20-ти років реставрації будівлі Державного природознавчого музею, відновила його виставкова діяльність у спеціально відведених для цього залах для тимчасових експозицій. Першою була відкрита виставка "Мандрівка в минуле" (рис. 11). Вона розповідала про історію найцінніших експонатів музею – мамонта та волохатого носорога, а також цікаву і багату природничу історію невеликого класика землі в околицях с. Старуня Івано-Франківської області, де вони були знайдені.



Рис. 11. Фрагмент виставки "Мандрівка в минуле" (2012-13 рр.).

Розповідь починалася з сучасного села Старуня, яке відоме не лише завдяки викопним тваринам. У XIX ст. разом з Бориславом, Трускавцем та Дзвенячем вона пережила нафтовидобувну лихоманку, а потім було одним з центрів видобутку земного воску – озокериту. Сліди від копалень і сьогодні розкидані по всій долині ріки у вигляді залишків фундаментів та "вічного вогню" на місці однієї зі свердловин копальні "Надія", закритої в 20-х роках XX ст. Найбільшим місцевим дивом є

грязьовий вулкан, що виник у березні 1977 р. після землетрусу в горах Вранча у Румунських Карпатах і діє, то затихаючи, то активізуючись.

Далі розповідь стосувалася історії знахідок викопних тварин та результатів їхнього дослідження. В останньому залі відвідувач поринав у часи останнього зледеніння, коли величні мамонти і волохаті носороги жили на наших теренах, побачити доісторичне житло первісної людини-мисливця. Для відвідувачів був підготований окремий буклет по виставці.

Виставка займала три зали на першому поверсі музею на площі 100 м² і працювала понад 8 місяців – з грудня 2012 р. до вересня 2013 р. 18 травня виставка брала участь у Дні та Ночі музеїв і в цей час з нею ознайомилися понад 2 тис. відвідувачів. За весь період виставку відвідало близько 40 тис. осіб. Виставка широко висвітлювалася по радіо, телебаченні та в пресі протягом її експонування (*куратор виставки А.А. Бокотей*).

З вересня до грудня 2013 р. у ДПМ (в рамках проекту "Динамічний музей" Фонду Р. Ахметова "Розвиток України") та Goethe-Institut в Україні (в рамках проекту Регіону Східної Європи та Центральної Азії Goethe-Institut "Машина часу. Музей 21 ст.") тривала виставка екологічного плакату "Нічого не вирішено" Клауса Штека, президента Академії мистецтв у Берліні з 2006 р. (рис. 12). Для глибшого розуміння проблем довкілля, у рамках виставки відбувалася просвітницька програма: дискусія про екологічну відповідальність сучасного мистецтва, лекція про екологічні проблеми довкілля та майстер-клас з екологічного мистецтва для дітей (*куратор виставки С.В. Петлюк*).



Рис. 12. Фрагмент виставки екологічного плакату "Нічого не вирішено" (2013 р.).

У травні 2014 р. за підтримки програми "Динамічний музей" Фонду Р. Ахметова "Розвиток України" відкрилася виставка "Мистецтво виживання", яка присвячена адаптаціям тварин (рис. 13). Виставка розповідає про пристосування видів до різних

умов навколишнього середовища, а також про те, як людина використовує у повсякденному житті "винаходи природи" (куратор виставки В.Б. Різун).



Рис. 13. Фрагмент виставки "Мистецтво виживання" (2014 р.).

У серпні 2014 р. у Долинському краєзнавчому музеї "Бойківщина" Тетяни і Омеляна Антоновичів відкрилася нова основна експозиція відділу природи "Знахідки Старуні" (рис. 14), яка присвячена історії відкриття викопних тварин у с. Старуня Івано-Франківської області в 1907 р. (куратор виставки А.А. Бокотей).



Рис. 14. Фрагмент виставки "Знахідки Старуні" у м. Долина (2014 р.).

Завдяки своєму атракційному і різноманітному експозиційному фонду музей має можливість влаштовувати різноманітні тематичні виставки як в Україні, так і за її межами. При цьому використовуються обидві форми організації виставок – стаціонарна і пересувна, а також ротаційні експозиції спільних еколого-просвітницьких центрів.

1. Бучко В.В., Бокотей А.А. Природничий музей у м. Галичі // Природнича музеологія: теорія та практика: мат.-ли Всеукр. наук.-практ. конф., Кам'янець-Подільський, 17-18 вер. 2009. – Львів – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 63-64.
2. Журавчак Р.О., Головка О.В. Музей природи Рівненського природного заповідника: сучасний стан та перспективи розвитку // Природнича музеологія: теорія та практика: мат.-ли Всеукр. наук.-практ. конф., Кам'янець-Подільський, 17-18 вер. 2009. – Львів – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 131-132.
3. Климишин О.С. Зміст і завдання комунікаційної діяльності природничих музеїв // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2005. – Вип. 21. – С. 5-10.
4. Кратюк О.Л., Бокотей А.А., Цищюра В.К. Експозиція хребетних тварин Лабораторії екології лісу Житомирського національного агроекологічного університету // Природнича музеологія: теорія та практика: мат.-ли Всеукр. наук.-практ. конф., Кам'янець-Подільський, 17-18 вер. 2009. – Львів – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 56-58.
5. Любінська Л.Г., Рябий М.М. Музей Національного природного парку "Подільські Товтри" як база для природничої освіти // Природнича музеологія: теорія та практика: мат.-ли Всеукр. наук.-практ. конф., Кам'янець-Подільський, 17-18 вер. 2009. – Львів – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 139-140.

Державний природознавчий музей НАН України, Львів
e-mail: bokotey.a@gmail.com

Бокотей А.А., Дзюбенко Н.В., Климишин О.С., Черемних Н.М.

Новые формы естественнонаучномузейной выставочной деятельности

Приведены результаты использования новых форм внемузейной выставочной деятельности Государственного природоведческого музея НАН Украины в период, связанный с длительным капитальным ремонтом его здания и демонтажем основной экспозиции. Эта деятельность предусматривала кооперацию с высшими учебными заведениями и объектами природно-заповедного фонда в организации совместных экспозиций эколого-просветительских центров с периодической ротацией экспонатов, а также размещение на музейных площадях организаций-партнеров выставок (временных стационарных и передвижных экспозиций).

Ключевые слова: природоведческий музей, выставки, экспонаты.

Bokotey A., Dzyubenko N., Klymyshyn O., Cheremnyh N.

New forms of natural history museum exhibition activities

The results of the use of new forms of museum exhibition outside of the State Natural History Museum of Ukraine in the period associated with long-term overhaul of its main building and dismantling of the exhibition. These activities included co-operation with universities and objects of natural reserve fund in organizing joint exhibitions environmental education centers with periodic rotation of exhibits, as well as placement on the museum premises partner organizations exhibitions (temporary fixed and mobile displays).

Keywords: Natural History Museum, exhibitions, exhibits.

Публікацію здійснено в рамках проекту "Природничий музей: від теорії еволюції життя до практики живого музею" за підтримки програми "Динамічний Музей" Фонду Ріната Ахметова "Розвиток України"

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 30

Научные записки Государственного природоведческого музея
Proceedings of the State Natural History Museum

Українською, російською та англійською мовами



Головний редактор Ю.М. Чернобай

Комп'ютерний дизайн і верстка О.С. Климишин, Т.М. Щербаченко

Технічний редактор О.С. Климишин

Адреса редакції:
79008 Львів, вул. Театральна, 18
Державний природознавчий музей НАН України
телефон / факс: (032) 235-69-17
e-mail: museologia@museum.lviv.net
<http://museum.lviv.net>

Формат 70×100/16. Обл.-вид. арк. 22,9. Наклад 150 прим.

Виготовлення оригінал-макета і друк здійснено в Лабораторії природничої музеології та видавництва Державного природознавчого музею НАН України